

inkább egy folyamat részeként értelmezi, hiszen egyfelől a kutatási korszakalakzat első fele, az 1500 és az ún. gyászévtized közötti időszak kimarad ebből a kutatásból, másfelől a hosszú reformáció időszakának a négy bevett felekezetre értelmezett irodalomtörténeti kategóriája itt csak az egyik felekezetét, az ortodox református felekezet irodalmát érinti. Érzékletesen fejezi ki ezt, illetve a befektetett munka mértékét is a teljes kötetet összegző fejezet címként alkalmazott mamut-metafora (*Mamut a jégben*). Ennek ellenére vállalható a monográfia műfaja, hiszen egy módszeresen körülhatárolt, mégis tág terület árnyalt és minden lehetséges irányra kiterjedő képét nyújtja még akkor is, ha esetleg a különböző irányok vagy részmák nem mélyíthetők egyenlő mértékben.

A hosszú reformáció szemléletmódja az irodalomtörténeti kutatásnak egy olyan elméleti keretet és módszertant kölcsönöz, amely egyfelől új ismereteket és összefüggéseket tár föl, másfelől árnyaltabban és reálisabban látatja mind a mentalitástörténeti, egyháztörténeti eseményeket, mind magukat a szövegeket – melyek között szép számmal akad olyan is, amely eddig teljesen elkerülte a kutatók figyelmét.

A nagyon termékenynek bizonyuló módszer a szoros olvasás módszerére, amelyet több fejezetben, több téma esetében is alkalmaz a szerző. A szövegnél és annak kontextusánál történő elidőzés gyakran lényeges információk és összefüggések feltárásához vezet – ennek a módszernek is köszönhető, hogy ez a monográfia hatalmas információmennyiséget és összefüggésrendszert mozgat és tart össze biztonságosan. Ugyanakkor nem engedi az olvasót elveszni a részletekben, minden fontosabb egység után az illető rész tartalmi összefoglalása, a következtetések, az új célok kijelölése segíti az olvasót, hogy minél több „hasznot tudjon húzni” ebből a munkából.

Az olvasói tapasztalat találkozik azzal a célkitűzéssel, amit a szerző a bevezető fejezetben megfogalmaz: egy olyan új megközelítést kísérel meg sikeresen, amely az irodalomtörténeti diskurzus lineáris és progresszív-evolutív diskurzusa helyett egy kronológiai és kontextusbeli csomópontok mentén létrehozott dekonstrukciót kísérel meg, ami árnyaltabbá, pontosabbá teszi az irodalomtörténeti látásunkat.

FARMATI ANNA

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Magyar Irodalomtudományi Intézet
Kolozsvár/Cluj-Napoca, Horea 31
farmati.anna@gmail.com

LÁZÁR LAKATOS ALIZ, Szleng a kétnyelvűségben. Attitűd és kontaktusjelenség az erdélyi magyar fiatalok körében. (Szabó T. Attila Nyelvi Intézet kiadványai 13.) Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy, 2024. 301 l.

A könyv a szerző doktori disszertációját tartalmazza, melyben az erdélyi magyar fiatalok szlengváltozatainak kontaktusjelenségeit vizsgálja és a fiatalok attitűdjét a szlenggel és kontaktusjelenségekkel kapcsolatosan. Három különböző adatforrással dolgozott a szerző: egy nagyobb kérdőíves vizsgálattal, fókuszcsoporthozos interjúkkal és internetes kereséssel is gyűjtött adatot. Ugyanakkor megvizsgálja azokat a forrásokat is, melyek ismereteket és attitűdöt közvetíthetnek a szlengről a fiatalok számára, mint tantervek és tankönyvek, könnyen elérhető internetes források. A nagy méretű és változatos adathalmaz alapján egy részletes képet

kapunk az erdélyi fiatalok nyelvhasználati szokásairól és szlenghasználatáról, szlengképéről, valamint a szleng és a kölcsönszavak használatára vonatkozó attitűdjéről.

A bevezetés után a könyv egy nagyobb fejezetben járja körül a címben megnevezett jelenségeket, a szlenget és a kétnyelvűséget, az ezekhez kapcsolódó attitűd okán pedig a releváns nyelvi ideológiákat és nyelvi mítoszokat is magyarázza (2. fejezet). Ezután a kutatásról, az adatgyűjtési és elemzési módszerekről ír (3. fejezet), majd pedig részletesen bemutatja a vizsgálat eredményeit (4. fejezet). A könyv számos táblázatot és statisztikai eredményt tartalmaz, az összegzés után (5. fejezet) pedig megadja a használt kérdőíveket, mellékleteket, szövegeket és keresztábrákat is. Így nagyon jó módszertani összefoglaló is szociolingvisztikai vizsgálatok számára.

A könyv egyik érdekessége, hogy több olvasócsoporthoz is megcélöz. Doktori kutatásról lévén szó, magától értetődő módon nyelvészeti szakszövegről van szó, az elsődleges célközönség pedig a nyelvtudományokban jártas szakemberek közössége. Emellett azonban a könyv kiváló bemutatását és magyarázatát is adja a releváns nyelvi jelenségeknek és a köztük lévő összefüggéseknek, mégpedig egy világos, könnyen érthető nyelven. Emiatt nyelvészeti képzéssel nem rendelkező, de nyelvi kérdések iránt érdeklődők számára is kiváló forrás. Különösképp haszonnal forgathatják tanárok és a fiatal generációk tagjai, akik minden bizonnyal tanítványaikra, illetve magukra ismernek majd a kutatás eredményeit bemutató fejezetben.

„A szleng azon jelenségek egyike, melyeket mindenki felismer, de senki nem tud meghatározni” (2024: 16). A szerző Kis Tamást idézi (2008: 24), aki Paul Robertset idézi (2002: 131). Valóban egy találó és frappáns megfogalmazása ez a meghatározás problémájának. Az idézetben megjelenő kettősség a könyvben is tetten érhető. Maga a szerző 25 oldalt szentel a vizsgálat tárgyának meghatározására, ugyanakkor a kutatáshoz való adatgyűjtés során arra alapoz, hogy a fiatalok felismerik, hogy mi szleng (és mi nem), még ha nem is tudják meghatározni, hogy mi is maga a szleng.

Azt gondolom, hogy egyetérthetünk az említett szerzőkkel és Lázár Lakatos Aliz eljárásával, és ezt az alábbi pár példával szemléltetem is. Bár meghatározni lehet, hogy nem sikerülne a szlenget, biztosan felismerjük, akár kontextus nélkül is, a szlengelemeket. A példák a könyv vizsgálati anyagából származnak.

- *pujuc* ‘szeretett személy megszólítása’ < román *puiuț* ‘ua’
- *berédzsel* ‘megharagszik, dühös lesz’ < angol *to rage* ‘ua’
- *mincál* ‘hazudik’ < román *a minți* ‘ua’
- *crush* ‘olyan személy, aki tetszik’ < angol *crush* ‘erős, de rövid ideig tartó érzés olyan személy iránt, aki teszük’
- *cringe, krindzs* ‘kínos, zavarbaejtő’ < angol ‘ua’
- *vibe* ‘különös hangulat’ < angol *vibe* ‘1. rezgés 2. hangulat (informális)’
- *bullingol* ‘erőszakoskodik, bosszant, zaklat’ < angol *to bully* ‘ua’
- *triggerel* ‘bosszant, idegesít’ < angol *trigger* ‘erős érzelmeket vált ki (idegesség, félelem, sokk, aggódás) (informális)’

A kutatás során összegyűlt szlengelemekből kiindulva és számos tényezőt figyelembe véve, alapvetően a Kis Tamás szlengszakértő szempontjaira alapozva azt írja a szerző, hogy „a szleng egy informális, csoport jellegű beszédmód, amely intenzív beszédkapcsolatot és közvetlenséget feltételez a használói közt, ugyanakkor attitűdöt is tükröz (gyakran cinizmust és iróniát), az »érzelmi szóalkotás« a legfontosabb eszköze, ugyanis kiemelt szerepet kap [benne]

a nyelvi megformálás. Fontos aspektusa a normaszegés, amely a többségi csoport normáival szemben nyilvánul meg, a folyamatos megújulás és a kreatív nyelvhasználat” (2024: 40). A szleng tehát egyrészt szó- és kifejezőképesség, másrészt egy sajátos nyelvhasználati-stilisztikai forma, harmadrészt csoport jellegű beszédmód, negyedrészt ellennyelv, ötödrészt játék a nyelvvel. Mindemellett maga a szlenghasználat és annak léte egy (szociál)pszichológiai probléma (Kiss 1997: 240, idézi Lázár Lakatos 2024: 19), így nem meglepő, hogy számos nehézségbe ütközik, akik szeretné pontosan körülhatárolni.

Szóalkotási módjait tekintve a szleng nem tér el más nyelvváltozatoktól, hanem az egyes szóalkotási módok gyakorisága mutat sajátosságokat (Kis 2010, Lázár Lakatos 2024: 37). A használati környezet viszont várhatóan hatással van a szlengváltozat jellegére. Ebben a tekintetben lehet kérdés, hogy kétnyelvű környezetben a szleng milyen változatát találjuk és milyen tényezők befolyásolhatják, alakíthatják azt.

Kétnyelvű környezet alatt azt értjük, hogy a beszélők napi szinten használnak legalább két nyelvet. A romániai magyar–román kétnyelvűség kapcsán meg kell említenünk, hogy közösségi kétnyelvűségről van szó, ahol a magyar és a román nyelv elsősorban nem az egyén, hanem a közösség szintjén van jelen. Ugyanakkor ez nem jelenti azt is, hogy a közösség minden tagja azonos szinten beszéli mindkét nyelvet vagy hogy a közösségnek ne lennének egynyelvű tagjai is. A könyvben bemutatott kutatás adatközlői mindannyian 16-27 év közötti fiatalok, nagy részük magyar nyelvű képzésben részesül, a román nyelv használata leginkább informális helyzetekben jellemző rájuk, azon belül pedig nagyobb mértékben a baráti körre, mint a családra (Lázár Lakatos 2024: 81–85). Ugyanakkor van köztük, akinek valamelyik szülője román anyanyelvű, de olyan is, akinek mindkét szülője magyar és román anyanyelvű, de a szabadidős tevékenységek tekintetében is számos esetet találunk (Lázár Lakatos 2024: 71, 84). A kétnyelvű közösségben a különböző nyelvi repertoárok és nyelvhasználati szokások együtt alakítják a mindennapi kommunikáció nyelvét.

Az ismertetett könyvben egy általános képet kapunk arról, hogy mi jellemzi az erdélyi magyar fiatalok nyelvi környezetét, szlengképét és szlengképük kontextusát, de arról is, hogy mi jellemzi szlenghasználatukat a kontaktusjelenségek szempontjából és mik lehetnek az azt befolyásoló tényezők.

A szerző ehhez három különböző adathalmazt használ: egy nagy kérdőíves felmérés adatait, fókuszcsoporthoz tartozó interjú során gyűjtött adatokat és egy internetes szövegtörzset. A kérdőívet 384 adatközlő töltötte ki, a fókuszcsoporthoz tartozó interjúkon 32 személy vett részt 8 csoportban, az internetes szövegtörzset pedig egy közel 10 000 szóból álló korpusz, melyet a szerző közösségi oldalak, blogok, fórumok és az internetes sajtó szövegeiből, valamint ezek hozzászólásaiból állított össze. Ez a kombinált adathalmaz kvantitatív és kvalitatív vizsgálatot egyaránt lehetővé tett.

Itt fontos még megemlíteni, hogy a vizsgálatban részt vevő fiatalok többsége magyar domináns kétnyelvű beszélő, a román csak környezeti nyelvként van jelen az életében (és ez még a kolozsvári fiatalokra is áll). A minta tehát nem reprezentatív a teljes erdélyi fiatal közösségre vonatkozóan, az egymást kiegészítő és ellenőrző különböző kutatási módszerek viszont sok esetben lehetővé tesznek általános megállapításokat, még ha fenntartásokkal is kell kezelnünk egyes összefüggéseket.

Általában véve elmondhatjuk, hogy az erdélyi magyar fiatalokról, hogy saját bevallásuk szerint tudatos nyelvhasználók, abban az értelemben, hogy a beszédhelyzethez igazítják beszédüket (Lázár Lakatos 2024: 85). Tudatában vannak annak, hogy használnak szlenget és kölcsönszavakat, attitűdjüket illetően pedig elmondható, hogy nem bélyegzik meg a szleng

beszédet és a kölcsönszavak használatát, hanem adott beszédhelyzetekben megfelelőnek tartják őket. Alapvetően informális helyzetekben használják őket. Minél inkább formális egy beszédhelyzet, annál inkább csökken a szleng kifejezések és a kölcsönszavak használata.

Anyanyelvük után románul és angolul tudnak legjobban, a nyelvtudás szintje pedig összefüggést mutat az adott nyelv megítélésével: minél magasabb szinten beszélnek valamelyik nyelvet, annál pozitívabb attitűdöt mutatnak az adott nyelv irányába. Érdekesség, hogy a közepes szintű nyelvtudás az angol nyelv esetében pozitívabb megítéléssel jár együtt, mint a román nyelv közepes szintű birtoklása (Lázár Lakatos 2024: 249). Ezt egy fontos megállapításnak tartom, egyrészt mivel mutatja a román nyelv viszonylag negatív megítélését, másrészt azért, mert mutatja, hogy „egy közepes angol tudás előnyösebb a mindennapokban, mint egy közepes román tudás, olyan értelemben, hogy a mindennapokban az előbbi elégségesnek minősül, az utóbbi azonban nem. Ennek oka az lehet, hogy a román esetében ez a szint több kudarcélménnyel jár” (Lázár Lakatos 2024: 249). Ugyanakkor ez az attitűd a nyelvtanulást sem segíti, miközben a román nyelvtudás több szempontból is előnyt jelent a romániai magyar fiatalok számára.

A szleng használatára vonatkozó indítékok között a fiatalok említik az expresszivitást és a hiánykölcsonzést (ez utóbbit elsősorban bizonyos jelentésárnyalatok kifejezésére). Viccből, játékból is használnak szlengszavakat és kölcsönszavakat: sok esetben kifejezőbbnek, expresszívebbnek érzik egy kölcsönszót vagy szlengszót, mint egy standard nyelvváltozatbeli formát. Időnként a rövidség, tömörség is szempont a kölcsönzés során. A legnagyobb súllyal bíró tényező azonban minden bizonnyal a nyelvi kitettség: mivel gyakran hallják a szlengelemeket, mintegy magukba szívják őket, főként hogy ezek a csoporthoz való tartozás kifejezésének fontos tényezői is.

A nyelvi kitettség ad magyarázatot arra a kérdésre is, hogy miért használnak a fiatalok több angol kölcsönszót, mint román kölcsönszót. Egyrészt az internet lévén nagy az angol nyelv kitettsége, sok esetben jóval nagyobb, mint a román nyelv, másrészt az angol nyelv nagyobb presztízse is az angol átvételeket motiválja a románokkal szemben.

Az erdélyi magyar fiatalok szlengjének kontaktusjelenségei kapcsán általánosságban elmondható, hogy a direkt átvételek, azon belül is a lexémakölcsönzés a leggyakoribb eset, de szerkezetek kölcsönzésére és hibrid szerkezetekre is akad példa az adatok között (Lázár Lakatos 2024: 205–247). Az átvételek jelentése és hangalakja ritkán és csak kis mértékben változik az átvétel során. A korábban példaként megadott szlengszavak is ezt mutatják. A szleng gyors változása együtt jár azzal, hogy nem történhet meg az alaki és jelentésbeli illeszkedés, nem telik el elégséges idő a meghonosodáshoz. De ehhez hozzájárul az is, hogy a szlengben különösen fontos az expresszivitás, az idegen hangalak pedig kifejezi ezt.

Azt hiszem, hasznos és érdekes olvasmány lehet ez a könyv a fiatalok számára, akikről szól és akik magukra ismerhetnek a vizsgálat eredményeinek bemutatás során és a fókuszcsoportos interjúkból származó idézetekben. Bár nyelvészeti szakszövegről van szó, nyugodtan belekezdhet egy tizenéves fiatal is, a szöveg könnyen érthető és világos magyarázatokat ad. Természetesen az idősebbek (akik a 30 felettiek ebben a kontextusban) számára is tanulságos olvasmány lehet, hiszen segíthet feleleveníteni, tudatosítani, mi is mozgatja, motiválja a fiatalokat a saját(os) csoportnyelvek használatában. Fontos azonban, hogy a tudományos kutatásban nem képzett olvasók óvatosan bánjanak a statisztikai elemzések adataival. Érdemes a szerző óvatosságát követni minden esetben, hiszen az adatgyűjtés

módjainak eltérései nem teszik lehetővé az összehasonlítást, a nem reprezentatív adathalmaz pedig nem enged meg minden esetben széles körű általánosítást.

A könyv számos tévhitet és sztereotípiát is bemutat a szleng és a kölcsönzés kapcsán, melyek ismerete minden beszélő számára személyes haszonnal is járhat. Az, hogy mit tudunk valamiről és mit érzünk iránta, meghatározza, hogy hogyan cselekszünk annak a dolognak vagy jelenségnek a kapcsán. A nyelvre és a nyelv használatára vonatkozó tudásunk, elképzeléseink és előítéleteink gyakran hatással vannak arra, hogy hogyan ítélünk meg valakit a beszéde alapján vagy hogy hogyan értelmezzük saját sikerességünket vagy sikertelenségünket egy-egy beszédesemény kapcsán. A közösségi szinten jelen lévő elképzelések, ideológiák relevánsak itt, melyeket a szerző részletesen bemutat: a nyelvi purizmus, a nyelvi standardizmus, a nyelvi konzervativizmus, a nyelvek érintkezésére vonatkozó mítoszok stb. A könyv olvasása során szépen kidomborodik a nyelvhasználat folyamatának igen nagy mértékű nyelvi-szociológiai-pszichológiai komplexitása is.

Kis Tamás 2008. *A magyar katonai szleng szótára*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

Kis Tamás 2010. *Alapismeretek a szlengről*. <https://mnytud.arts.unideb.hu/szleng/index.php#s1> (2024. március 10.)

Roberts, Paul 2002. *A szleng és rokonai*. = Várnai Judit Szilvia, Kis Tamás (szerk.): *A szlengkutatás 111 éve*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 131–140.

DIMÉNY HAJNALKA

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék
Kolozsvár/Cluj-Napoca, Horea 31
hajnalka.dimeny@ubbcluj.ro